

PAULO FREIRE:

UNDERVISA OCH LÄRA - TVÅ MOMENT I SAMMA PROCESS

I början av 60-talet styrde den vänsterpopulistiske presidenten Joao Goulart Brasilien. Försök till sociala omvälvningar skakade landet. Det var första gången som en brasiliansk regering var villig att föra en uttalad vänsterpolitik, även om den framstod som både kaotisk och inkonsekvent.

I nordöstra Brasilien började de otaliga men löst organiserade sk bondeligorna oroa storgodsägarna. I delstaten Pernamboucos huvudstad Recife uppmuntrade samtidigt den progressive guvernören Miguel Arraes folklig medverkan.

I staden Angicos i delstaten Rio Grande do Norte var en grupp utbildare under ledning av pedagogen Paulo Freire verksam. Han uppmärksammades för sin revolutionerande metod för vuxenalfabetisering som tillät analfabeter att lära sig läsa och skriva med sammanlagt 40 timmars undervisning, och blev internationellt ryktbar.

Freire föddes i Pernambouco 1921. Han är troende katolik och i unga år konfronterades han med de sociala orättvisorna i hemtrakten. Nordöstra Brasilien är en av världens mest underutvecklade regioner, med en närmast feodal struktur på landsbygden. Att bekämpa roten till utsugning genom "kritisk folkutbildning" blev professor Freires ledmotiv. Den pedagogiska teorin får aldrig skiljas från praktiken, menade han. En väsentlig uppgift för utbildarna är att lägga grunden till ett "medvetandegörande" hos de förtryckta.

1963 kallades Paulo Freire till federationens huvudstad Brasilia för att leda den arbetsgrupp som förberedde en riksomfattande plan för vuxenutbildning, också den första i sitt slag.

Alfabetiseringskampanjen genomfördes bara delvis. I mars 1964 störtades Goulart av militären. Paulo Freire fängslades och efter ett

par månader tvingades han i landsflykt. "Freires utbildningsfilosofi är subversiv", fastslog de nya makthavarna. "Massorna" hade ju börjat göra sin röst hörd. Massutbildning och den folkliga medvetenhetens uppvaknande sågs som ett politiskt hot.

Brasilien 1985. Den siste i raden av fem generaler har lämnat makten. Etablissemangets liberaler har tagit över. Men fattigdomen har aldrig varit så skriande eller inkomstklyftorna så djupa som idag.

Medan den civila regeringen brottas med en till synes hopplös nationalekonomisk ekvation bestående av utlandsskuld, otillräckliga löner, galopperande inflation och konstant undersysselsättning riktas pedagogernas uppmärksamhet mot den drastiska eftersläpningen i det brasilianska utbildningssystemet. En fjärdedel av befolkningen består officiellt av analfabeter. Och demokratiska strävanden innebär inte minst allas rätt till ett minimum av kunskap.

Det har sagts att militärregimens största "framgång" (sett med dess egen logik) är att den lyckats slå ner flera generationers sociala och politiska medvetande. Samhällsmodellen som var i vigör under 60- och 70-talen prioriterade den ekonomiska tillväxten. Men den allt starkare inkomstkoncentrationen ackompanjerades av ett undervisningssystem i extrem pyramidform. Målet var att främja ett litet skikt välutbildade tekniker för industrins behov. Det skulle räcka, trodde de USA-inspirerade regeringsteknokraterna.

I början av 60-talet var visserligen den allmänna undervisningen i Brasilien otillräcklig, men nivån ansågs god. I dag är låg- och mellanstadiet helt försummade. En folkskollärare på landsbygden kan exempelvis tjäna så lite som motsvarande 500 kronor i månaden.

Skolundervisning är obligatorisk för alla brasilianska barn mellan sju och fjorton år. Men det konstateras från officiellt håll att det för närvarande finns åtta miljoner barn utanför klassrummen - eller ca en tredjedel i denna åldersgrupp.

Orsaken? Dels saknas det skolor, både på landsbygden och i den snabbt växande storstadsslummen. Dels tvingas ungefär hälften av

eleverna att gå om varje år, de orkar inte hänga med i undervisningen. Därigenom uppstår "flaskhalsar" och de förlorar sina platser. Procenttalet har egentligen varit konstant de senaste 40 åren. Många infinner sig inte heller i skolorna eftersom de måste hjälpa till med familjens försörjning. Eller också är de helt enkelt abandonados, d v s övergivna.

Av hundra brasilianska sjuåringar som sätts i allmän skola (medelklassbarnen går vanligtvis i privata läroanstalter) utesluts tjugosex innan starten p g a platsbrist. Endast tolv avslutar mellanstadiet (grundskola). Åtta fortsätter till gymnasium och fyra, slutligen, går ut. Siffrorna publicerades nyligen av utbildningsministeriet och visar att situationen är värre än vad som tidigare trots.

På pappret kunde militärregeringarna maskera dessa oerhörda luckor. I absoluta tal ökade ju ständigt antalet elever! Det privata skolsystemet var en succé.

På federal nivå skapades t o m ett institut för vuxenalfabetisering (MOBRAL). Tiotals miljoner vuxna har - åtminstone officiellt - följt Mobrals alfabetiseringskurser runt om i landet under de senaste femton åren. I själva verket har inte mer än fyra miljoner personer kunnat tillgodogöra sig denna undervisning, medger Ana Maria Brasileiro, en av institutets nya chefer.

Lågstadiets finansiella resurser har hittills varit mindre än de subsidier regeringen skänker landets sojaproducenter! Men utbildningsministeriets budget ska nu fördubblas och lågstadiet få förtur i den läroplan som är under utarbetning.

Paulo Freire kunde återvända till Brasilien 1980. Under åren i exil var han ständigt inbjuden av olika regeringar i tredje världen för att leda alfabetiseringsprogram. Han har bl a varit knuten till Kyrkornas världsråd i Genève.

Tre av hans böcker översattes till svenska i början av 70-talet, varav Pedagogik för förtryckta blev en bestseller trots sin fackmässiga

beskaffenhet.

Paulo Freire har varit omstridd. Även från vänsterhåll menar en del kritiker att han inte svarar på hur "massorna" i tredje världen ska lyckas frigöra sig. Hans projekt för vuxenalfabetisering i den tidigare portugisiska kolonin Guinea-Bissau (Västafrika) efter självständigheten 1974 slog inte väl ut heller. Tydligt då han utgick från portugisiskan och inte från det inhemska, afrikanska språket.

Själv säger Paulo Freire att han inte är någon "utbildningsprofet" och att han aldrig har försvarat något "universalmedel" för folkutbildning. "Jag arbetar med ett antal principer som ständigt måste förnyas i praktiken eftersom tiden och rummet inte står stilla. Under denna process begås också misstag. Med 40 års fältverksamhet tror jag att det har blivit en hel del uträttat - och hoppas att jag snart får pensionera mig".

Förutom långa föreläsningsturnéer - främst i USA - skriver Paulo Freire fortfarande om pedagogik. Han undervisar vid två brasilianska universitet. Han är också aktiv i politiken. Som prominent medlem i det lilla vänsterpartiet PT (Partido dos Trabalhadores, Arbetarnas parti, som bildades 1980 på initiativ av den kände fackledaren Lula) har han kunnat lägga upp alfabetiseringskurser för vuxna i Diadema, en fattig förstad till miljonmetropolen Sao Paulo och vars borgmästare Gilson Menezes hör till partiet. Där är ett experimentprojekt som inleddes 1985 med finansiering från Sverige.

Under hösten 1985 hölls ett seminarium i Diadema i syfte att göra en första utvärdering. Förutom kursdeltagare och ett flertal brasilianska pedagoger och folkutbildare närvarade också ett par utländska "observatörer": Från Nicaragua kom pedagogen Rosa Maria Torres och från svenska ABF Kent Jakobsson.

Paulo Freires "metod" kan inte sägas vara unik inom den moderna pedagogiken. Vad som gör honom intressant är att han systematiserat en praktik med speciell giltighet för tredje världen. Utbildarens roll är att föra en dialog med eleven, de båda måste kunna identifiera sig med varandra. Analfabeten kallas respektfullt för "alfabetisand".

Alfabetiseringen utgår från det lokala ordförrådet. Deltagarna hörs från och med programmets utformning. De s k generativa ord (grundord) som då tas fram underlättar kurserna eftersom de anknyter till folkets egna erfarenheter. Så har också andra pedagoger arbetat. Men Freire går steget längre genom att göra undervisningen till en allmän diskussion där den sociala och politiska situationen speglas. Utbildning är i första hand en politisk kamp, säger Freire. Inte förrän folket erövrat språket blir demokratin fullständig.

Därför är hans metod fortfarande revolutionär i Brasilien. Trots demokratiseringen har inte den nya regeringen velat utnyttja hans tjänster. Projektet i Diadema hör än så länge till undantagen. Det är egentligen bara i de s k basförsamlingarna, där progressiva katoliker (inspirerade av "befrielse-teologin") bedriver socialt arbete vid sidan av evangeliseringen som man konsekvent tar fasta på Paulo Freires praktiska utbildningsfilosofi.

I samband med seminariet i Diadema träffade vi professor Freire i hans lägenhet i centrala Sao Paulo. Moacir Gadotti, som tagit över huvudansvaret för alfabetiseringskampanjen i Diadema, deltog. Gadotti är en engagerad utbildningsteoretiker som publicerat flera böcker. Han kan ses som andlig arvtagare till Freire fast deras respektive slutsatser inte alltid överensstämmer. Här följer det detaljerade samtalet med Paulo Freire och Moacir Gadotti.

RICHARD BEER

Richard Beer: Vi är imponerade av det vi sett under dessa dagar i Diadema, trots projektets hittills blygsamma proportioner. Det som framförallt var intressant att konstatera är med vilken lätthet alfabetisanderna följer med i diskussionerna som också tar upp samhället i sin helhet. Var det så här Du arbetade 1964 - är teorin fortfarande densamma?

Paulo Freire: De teoretiska grundlinjerna har inte ändrats. När jag på 60-talet lade upp programinnehållet för alfabetiseringskurser var det fråga om en sammanställning av fundamentala ord som var förknippade med generativa teman. Man kan inte skilja ordet från temat eller temat från ordet. Det finns en solidarisk relation mellan ord och teman. I förhållande till det utvalda generativa ordet uppstår ett slags tematisk regnbåge.

Men mina teoretiska och politiska övertygelser har väl antagligen finslipats med tiden. Kvintessensen finns kvar. På 60-talet hävdade jag att man inte kan bygga upp ett alfabetiseringsprogram med utgångspunkt från utbildarens tematiska värld eller vokabulär - utan tvärtom måste man utgå från vad jag kallade den "minsta ordvärlden" i de fattiga områden där vi var verksamma. Med detta ställningstagande försvarade jag otvivelaktligen en skapande roll i utbildningen.

Då som nu anser jag att alfabetisering är en skapande handling och inte en fråga om mekanisk repetering, enbart baserad på "ba be bi bo bu" (fonetiska familjer).

Med andra ord, alfabetisanderna ses som Subjekt och måste erövra sitt eget språk. Det handlar om ett verk för kunskap - som de måste åtaga sig som existerande Subjekt.

Resonemanget innebär också ett politiskt val som jag gjorde redan på den tiden. Det kallar jag idag för det "substantiellt demokratiska". Jag fastslår alltså vikten av att respektera en väsentlig rättighet: Folkets medverkan i en omformningsprocess som börjar med det som kan verka obetydligt, d v s förnyelse av själva kulturen och själva språket.

Allt det här sade jag redan på 60-talet, men min syn implicerar något mer än den populism som fanns då. Den fordrar på sikt ett folkligt, ja ett radikalt demokratiskt system.

När det gäller att omsätta dessa principer i praktiken måste jag dock understryka att det ändå inte är möjligt att upprepa nu vad som åstadkommits i landet under tiden före statskuppen 1964. Tjugoett år har förlupit och denna bit av historien har inte arbetat för folket.....

Rickard Beer: Kan du citera några exempel på praktiska skillnader mellan då och nu?

Paulo Freire: Naturligtvis. Men låt mig utveckla dessa skillnader. På 60-talet genomgick Brasilien ett populistiskt experiment, en politisk stil som var populismen. Denna stil var uppbyggd på en politisk tvetydighet. Först och främst måste vi ha klart för oss följande: Populismen existerar bara när de folkliga massorna - som i normala fall är nedtystade av den dominerande klassen - har historiska och sociala möjligheter att framträda på den politiska scenen, att tilldelas en politisk roll. Det går inte att skapa ett populistiskt system utan folket. Därför fanns det aldrig någon populism på landsbygden i nordöstra Brasilien där "översterna" (politiska klaner) härskade. Populismen uppstod i städerna och naggade bara landsbygden i kanten.

Vad menar jag då med populismens tvetydighet? Jo, folket kan i sin tur hota populismen. Systemet bygger på något som verkar vara vänsterpolitik men som samtidigt har inneboende konservativa tendenser. Det är en vacklande politik, som ger med en hand och tar tillbaka med den andra, som ständigt tvekar mellan att öppna och stänga dörren för folket.

Men populismen stimulerar massornas närvaro på gator och torg. Den ger folket ett minimum, dess politiska makt har sitt ursprung i detta faktum. Men samtidigt begär massorna hela tiden mer. Förloppet är karakteristiskt.

Därför leder populismen till ett vägskäl: Antingen bryter regimen

själv den politiska tvetydigheten och går mot revolution. Eller också provocerar den fram en borgerlig reaktion. Det var den senare utvecklingen som blev realitet i Brasilien 1964. Militärens kupp instiftade även den en ny stil för den latinamerikanska högern. Kuppens mål var att modernisera kapitalismen (det s k brasilianska ekonomiska "undret"). Fast det skedde på folkets bekostnad.

Massorna förtrycktes som aldrig förr. De fick snopet återvända till sina hem och kåkar, ständigt övervakade. I fabrikena tvingades de till att knipa käft, utan möjligheter till strejk eller ens att ställa några som helst krav. Den början till frihet som de hade upplevt fick därmed ett brutalt slut.

Rickard Beer: Hur reagerade folket inför utbildningskampanjen under president Goulart?

Paulo Freire: Låt oss säga att Joao Goulart gav folket 15 % av vad de önskade. Det var likadant under Getúlio Vargas (Brasiliens Perón som begick självmord 1954). Men det som gjorde ett djupt intryck på mig före 1964 var folkets hängivenhet. Otaliga gånger reste jag runt i landet och överallt möttes jag av banderoller med parollen STREJK. Ordet strejk ("greve" på portugisiska) var då ett generativt ord av riksomfattande karaktär. I alla städer stod det lastbilar med påskruvade högtalare som manade till strejk. Det populistiska klimatet möjliggjorde detta. Nåväl, det var inte bara en fråga om högre löner och bättre arbetsvillkor. Kampviljan födde också fantastiska krav på alfabetisering från massorna. Vi behövde inte ens föreslå ett program. Folket krävde utbildning. Så var det i hela landet.

I huvudstaden Brasilia, samtidigt som jag ledde den nationella utbildningskampanjen, startades politiskt-pedagogiska möten i de fattiga satellitstäderna (förstäder). Ute i det fria visade vi diabilder på jättedukar och inledde de mest varierande debatter. Vi förklarade hur vi ville åstadkomma alfabetiseringen. Unga studenter hjälpte till. Enbart i Brasilia fick vi på kort tid igång 300 kulturcirklar.

Jag berättar avsiktligt så här utförligt för att situera vad som händer

idag. Under hela denna period av militärregim har brasilianarna genomlidit åtminstone tio år av benhårt förtryck. Man kan kritisera populismen före 1964 utifrån en ideologisk synpunkt. Men det fanns pedagogiska förutsättningar då. Idag startar vi från noll igen.

Givetvis har friheten återvänt gradvis. Vi får inte glömma att militären lämnade makten i mars 1985 därför att folket krävde det. 1984 skakades Brasilien av mäktiga gatudemonstrationer. Men det är först nu som det börjar finnas möjligheter att upprätta större alfabetiseringsgrupper som tillåts medverka. Folkets sociala självkänsla har knäckts av den långa perioden med institutionellt våld. Vad vi nu uträttar i Diadema sker i liten skala. Men det finns en folklig respons som säkerligen inte skulle ha funnits för fem år sedan. Under diktaturen var rädslan för alla kritiska uttryck större än önskan att ifrågasätta denna fruktan.

Men än en gång: 1985 kan vi inte göra vad vi gjorde 1964. I samma geografiska miljö - exempelvis slummens utanför Sao Paulo som märkbart växer varje år - måste nya pedagogiska experiment göras. De generativa orden förändras, diskussionen är inte heller densamma. Men teorin - om vi nu ska tala om teori - kvarstår.

Rickard Beer: Men vad förväntar ni er praktiskt av folkutbildningen idag? Tror ni att det går att bredda kurserna i Diadema som ju hittills bara omfattar ca 200 alfabetisander? Vad finns det för möjligheter på andra håll i landet?

Paulo Freire: Jag tycker att Moacir ska få svara på det här.

Moacir Gadotti: Jag vill börja med att säga att Paulos sammanfattning av utbildningsläget före 1964 var mycket klar. Jag kanske ska ta upp ytterligare en exemplifiering som förklarar varför utbildningsläget är annorlunda idag, trots att vår teoretiska uppfattning om utbildning - om utbildarens roll - är giltig i olika situationer.

Under seminariet berättade Rosa Maria Torres att kravet på utbildning i Nicaragua är ett folkligt krav. Det handlar om en

revolutionär erövring, säger hon. Vi håller med henne fullständigt om att folkutbildning i tredje världen bara kan vara revolutionär. Men där upphör också likheterna mellan Nicaragua och Brasilien. I Nicaragua efter Somozas fall bidrog sandinistregeringens kampanj till att alfabetisera 400 000 personer på ett halvår. Analfabetismen reducerades från 50 till 12 procent av befolkningen. Hur var detta möjligt? Självfallet var det resultatet av gynsamma sociala och politiska omständigheter.

Här i Brasilien befinner vi oss fortfarande i en period av folklig passivitet, ett motstånd skulle vi kunna kalla det. Det tar sig ibland apatiska uttryck. Det är också viktigt att understryka att den sittande borgerliga regeringen inte har något som helst intresse av massalfabetisering. Militären är visserligen borta ur bilden, men vi har fortfarande inget annat än en övergång till demokratin, en formell demokrati.

I Diadema har vi just börjat och meningen är att bygga vidare på kurserna fram till 1988. Vi hoppas att experimentet ska ge större resultat och även kunna fortplanta sig. Det var med denna avsikt som vi bjöd in utomstående pedagoger, lärare, och folkutbildare till det aktuella seminariet. Samtidigt vill vi själva gärna lyssna till andra erfarenheter i landet. Idén är också att närma oss det statliga alfabetiseringsinstitutet MOBREAL - vars tidigare funktion gick ut på att "tämja" massorna. Idag går det att utöva ett positivt inflytande på Mobreal.

Paulo Freire: Ja, tiden verkar mogen för en bredare alfabetisering i landet. Den politiska "öppningen" som erövrats, demokratiseringen, fungerar som en utmaning för folket. Folket vill tala igen. Jag skulle vilja höra vad Gadotti anser om den nya lag som ger analfabeterna rösträtt i Brasilien. Somliga menar att lagen skulle hämna alfabetisering. Det tror jag inte personligen. På seminariet berättade just en ung alfabetisand att han skrev in sig på röstlängden. Tjänstemannen upptäckte att den unge mannen redan kunde läsa något och gav honom naturligt nog ett vanligt röstkort. "Det visar att kursen är värd något", påpekade han med stolthet i rösten.

Att offentligt tvingas erkänna sin analfabetism känns förödmjukande. Därför var analfabeten förbjuden att medverka politiskt. Nu har han äntligen fått ett inbjudningskort. Rösträtten kommer ganska snart att sporra flertalet analfabeter till att lära sig läsa. Kanske redan till 1986 års allmänna val. Det är min uppfattning.

Moacir Gadotti: Utan tvivel. En väljare med ett röstkort där det står klart och tydligt "analfabet" känner sig underlägsen. Jag minns ett möte med favelados (slumbefolkning) i staden Campinas 1980. Idén var att bilda ett byalag - det ledde till att allt som allt 23 olika byalag och t o m ett förbund startades i slummen, men det är en annan historia - och dessa fattiga invandrare från landsbygden som hamnat i stadens periferi var ganska ovilliga till en början. Så här resonerade de: "Min ställning som favelado är så urusel att jag inte vill bli kallad för favelado. Jag bor inte i en favela, jag vill bo i en riktig stadsdel". Men lagen tillåter inte att kalla en favelaförening för kvartersförening. Den här favelan hade uppstått så snabbt och var så eländig att den inte ens hade ett namn, en beteckning. Men den växande medvetenheten hos favelaborna ledde så småningom till en bättre boendesituation, med ett minimum av organisation. Och en dag kunde de faktiskt bilda en kvartersförening, de hade skaffat sig en stadsdel.

Jag vet inte om denna jämförelse är helt korrekt, men jag är övertygad om att alfabetiseringen ger en viss status. Det är som att gå upp för en brant trappa. Den som tvekar kommer ingenstans, men när man väl tagit det första steget fortsätter man även om det är svårt.

Paulo Freire: För att läsa politiken och verkligheten måste den fattige kunna läsa ordet. Det börjar med så enkla ting som att läsa fackföreningens broschyr eller stencilen från byalaget. Med den politiska verksamheten alstras en önskan att på nytt "läsa världen". Det är när den förtryckte börjar läsa världen som han upptäcker ordet. Jag tycker vi redan kan känna denna nya utveckling.

Rickard Beer: Hur stor är egentligen andelen analfabeter i Brasilien?

Moacir Gadotti: Statistik i Brasilien är ett kapitel för sig och är alltid relativ. Enligt Mobral var inte mer än 11 % av befolkningen analfabeter 1979. Vid folkräkningen 1980 visade det sig att det egentligen var frågan om en fjärdedel. Andra, mer seriösa uppskattningar talar om 35 %. Många som verkligen lärt sig läsa och skriva tappar snart bort färdigheten om de inte också stimuleras till att utnyttja vad de en gång lärt.

Rickard Beer: I Brasilien anses en person vara analfabet när han kan skriva sitt eget namn. Vad har ni själva för kriterier? Är det inte så att man i realiteten måste ta som måttstock förmågan att läsa en vanlig nyhetsartikel och sedan kunna relatera innehållet med några egenhändigt skrivna ord.

Moacir Gadotti: Minst. Men det är inget matematiskt begrepp. Det är svårt att kavantifiera. Även i USA finns det en enorm analfabetisk population, som oroar myndigheterna ty dess tendens är att öka. Vad som antagligen är allvarligare i Brasilien är att de som inte kunnat skaffa sig läs- och skrivkunskaper också är de som inte har några som helst tillgångar i samhället.

Denna situation kan inte rubbas utan sociala och politiska förändringar. Och då talar jag om radikala förändringar. Idag tas inte utbildningen på allvar i Brasilien. I ett vidare perspektiv handlar det om att socialisera de kulturella tillgångarna.

Rickard Beer: Kent Jakobsson från ABF upplevde ett par negativa erfarenheter av det portugisiska socialistpartiets vilja att genomföra en massalfabetisering i Portugal. Du och Paulo Freire är medlemmar i PT (arbetarnas parti). Hur ser partiet på alfabetiseringen i Brasilien?

Moacir Gadotti: På flera utbildningskonferenser har vi diskuterat denna fråga, inte bara inom PT men också med andra partier i landet. Vad jag kan säga är att utbildning är en fundamental målsättning för oss. PT är ett folkligt parti som eftersträvar att utbildas av folket. Arbetarnas parti vill lära med det organiserade folket, med fackföreningarna. Partiet föddes just som exponent för folkliga

rörelser. Att vi bara alfabetiserar i Diadema beror på det faktum att PT inte har borgmästare i någon annan kommun i landet. Partiprogrammet förespråkar massalfabetisering, precis som i Nicaragua.

Rickard Beer: Finns det någon möjlighet att samordna alfabetisering med andra partier? Vad har ni för utbyte exempelvis med progressiva grupper inom PMDB (den Brasilianska Demokratiska Rörelsens Parti, egentligen en politisk front, störst i landet och i regeringsställning).

Moacir Gadotti: Det finns alltid möjligheter att utbyta erfarenheter, att nå överenskommelser om ett minimum av vuxenalfabetisering. Det är något som vi eftersträvar. Jag nämnde tidigare att vi hoppas kunna influera i Mobrals framtida utformning och program. I PMDBs partiprogram läggs tyngdpunkten på den allmänna skolans modernisering och förbättringar. Det är en princip som vi anser vara helt riktig. Folket kräver en bättre skola. Alla barn i skolålder har rätt till undervisning, skolplikten står inskriven i författningen. Men den egentliga frågan är vilken skola som ska främjas i framtiden. PMDBs utbildningsfilosofi är borgerligt liberal och skiljer sig väsentligt från vår egen där utbildningen är en hörnsten i arbetarnas politiska kamp, i klasskampen. Naturligtvis finns det progressiva grupper i PMDB som tänker som vi. Men i PMDBs tal och praktik dominerar dock en rent borgerlig syn i utbildningsfrågor. Därför är det inte troligt att PT och PMDB kan enas om en gemensam utbildningspolitik. Men vi håller dörrarna öppna.

Rickard Beer: Låt oss tala lite om utbildarna. I Diadema har ni för närvarande 30 utbildare, stämmer det?

Moacir Gadotti: Den exakta siffran är 27 personer.

Rickard Beer: Jag vill veta på vilket sätt ni rekryterar dessa utbildare. Paulo har ju i sina texter alltid poängterat utbildarens roll. Jag har förstått att det inte är den pedagogiska erfarenheten som är avgörande för urvalet. Att redan vara lärare är inte det viktigaste, utan utbildaren bör först och främst dela en social åskådning med

alfabetisanden. Är det inte så?

Moacir Gadotti: Innan kampanjen i Diadema fanns det en pedagogisk arbetsgrupp bestående av ca femtio personer som samlades en gång i veckan vid Fundacao Wilson Finheiro (PTs sociala forskningsinstitut). Gruppen leddes av Paulo Freire och hade till uppgift att diskutera folkutbildning. Med var studenter, folkutbildare och lärare med anknytning till partiet. Detta studiearbete pågick i nästan två år. Några bodde i Diadema och majoriteten i Stor-Sao Paulo. Ett preliminärt alfabetiseringsprogram utarbetades och utbildarens utbildning diskuterades principiellt.

När slutligen alfabetiseringen inleddes i Diadema bestod de första två månaderna (januari och februari 1985) av en specialkurs för de utvalda utbildarna. Bland dem var flera från Diadema, vilket är naturligt. Några var redan aktiva i favelaområden. Några bestämda kriterier finns inte. De som ställer upp - och det är ju inte lönen som motiverar - är sådana som har helt klart för sig vad vårt politiskt-pedagogiska "förslag" går ut på. Men vi ger absolut förtursrätt till utbildare som bor på ort och ställe. Helst ska de bo inne i favelorna. De ingår i kursens utformning att utbildarna ska kunna uppsöka alfabetisanderna i deras hem, diskutera spontant med dem, känna till deras dagliga problem och veta varför en eller annan inte infinner sig på kurserna.

På kurserna har vi två utbildare verksamma i varje alfabetiseringsgrupp. Den ene leder undervisningen och den andre lär sig praktiskt att undervisa. Undervisningen är också en praktisk skola för utbildaren. På detta vis växer utbildarnas antal raskt. Det finns också ett principskäl: Det är lättare att upptäcka rena programfel med två utbildare närvarande vid varje tillfälle. Men Paulo kan kanske komplettera.....

Paulo Freire: Inte alla utbildare som jobbar med oss har själva en formell utbildning. Du kanske erinrar dig en utbildare vid namn Sylvia från seminariet igår. Hon var mycket aktiv och uttryckte sig välartikulerat men spontant, utan någon text framför sig. Hennes inlägg frapperade mig och jag var nog inte den ende. Hon underströk

bl a att man måste associera läsandet med medvetandet om ordets innebörd. Alfabetisering är en politisk fråga, löd hennes slutsats. Efteråt frågade jag en av kursens samordnare vad denna Sylvia hade för akademisk bakgrund. Man svarade mig att Sylvia inte ens hade avslutat lågstadiet!

Moacir Gadotti: Jag var också säker på att hon åtminstone gått ut gymnasiet.

Rickard Beer: Kanske detta exempel kan tjäna som ett klargörande om utbildarens roll. Jag var själv med på en diskussionstimme i Diadema tidigare i veckan och såg Sylvias rutinerade arbete. Att hon identifierade sig med alfabetisanderna var uppenbart, hon verkade ha personlig erfarenhet av fattiga förhållanden. Men samtidigt tycker jag nog att hon styrde diskussionen med lite väl strama tyglar. Jag skulle vilja höra vad Paulo anser om detta. I början av vårt samtal, Paulo; talade du om alfabetisanden som Subjekt. Vilken roll har då utbildarna? Hur långt ska de tillåtas "styra" alfabetisanderna? Ska de senare inte ha total frihet? Det vi såg av Sylvias arbete pekade snarast på motsatsen.

Paulo Freire: Din frågeställning är fundamental. Det här är något väsentligt för utbildningsfilosofin som politik och det praktiska utbildningsarbetet. Vilka "direktiv" utbildaren ska följa är givetvis inte något som är fastställt en gång för alla. Därav vikten av seminarier som följer upp vad som åstadkomms under alfabetiseringskurserna, självkritik osv.

Men jag vill utöka din fråga. Förhåller det sig så att utbildaren är jämställd med den som erhåller undervisning? Innebär den dialog som nödvändigtvis existerar mellan de två att de befinner sig på samma plan?

Det menar vi inte. Tvärtom måste det finnas en skillnad mellan de två. Om läraren och eleven vore lika, då skulle det inte heller gå att skilja dem åt, eller hur? Om det i vissa ögonblick verkar finnas jämlikhet, så handlar det om en falsk jämlikhet. I praktiken existerar den inte.

Men om dialogen inte skapar jämlikhet, varför finns det då en dialog? Därför att kunskap i första hand inte är ett individuellt redskap. Kunskapen är social, med en individuell dimension. D v s, det finns en dimension som bara hör mig till.

Utbildning är också en handling för kunskap. Dialogen är sambandet. I den traditionella, auktoritära undervisningen så manipulerar läraren objektet för kunskap (det som lärs ut). Han förmedlar det ensidigt. I våra ögon, från en substantiell demokratisk utgångspunkt, tillhör inte kunskapsobjektet läraren. Det är p g a kunskapen som det finns en dialog. Läraren utmanar (provocerar) eleven att lära sig, men han äger inte själv kunskapen. Vilket inte betyder att läraren inte har något att lära ut. Läraren måste lära ut. Men utan att påtvinga sina läror. Läraren föreslår kunskap. Och respekten måste vara ömsesidig. Läraren talar inte till eleven, han talar med eleven. Den som vet något undervisar därför att han också vet att han på det viset berikar sig själv.

En del anser att min pedagogik innebär samma sak som att utbildaren reduceras till att bli utbildningsdeltagarens medhjälpare, en "facilitator" som de nordamerikanska pedagogerna säger. Något sådant har jag aldrig hävdat och det rör sig alltså om en feltolkning.

Jag menar tvärtom att läraren inte ska behöva skämmas för att han är lärare. Men det går heller inte att särskilja, tudela de två rollerna som inte är annat än två sidor av samma sak. Formellt sett är det omöjligt att uppfatta denna rika motsägelse. Undervisa och lära är två moment i samma process. Dialogen är även dialektik.

Den demokratiska utbildaren upplever ett permanent spänningsförhållande i sitt praktiska arbete. En av dessa spänningar uppstår mellan hans egna ord och elevens tystnad och omvänt mellan hans tystnad och elevens tal. Jag hoppas få tid över när jag pensionerar mig från universitetet för att skriva en essä om spänningsförhållanden i utbildningen.....

En dialog är alltid motsägelsefull. Och det finns ögonblick när läraren också måste tvinga eleven att ta emot kunskap eller framtvinga en

reaktion från denna. Men det är ett skede som inte får uppstå opå kallat. Jag säger i en nyskriven text: "Elevens fråga kastar ibland ett ljus över lärarens tvivelsmål". Läraren respekterar eleven när han undervisar men han bör också själv lära sig under det att han lär ut. Om läraren vördnadsfullt accepterar denna illumination skapar han två fenomenala etapper under denna process att lära sig själv genom att undervisa. Den ena är att lära sig genom undervisningens praktik. Den andra är att lära sig med den person som undervisas. För läraren handlar det om att leva ut spänningen mellan sin egen tystnad och elevens ord. Detta är dialog.

Och för att avsluta utläggningen: Vad jag just har sagt går inte att lära sig med ord. Det här kan man bara lära sig i ett konkret pedagogiskt sammanhang, när utbildaren vill reflektera över sitt eget arbete.

Det är av denna anledning jag alltid insisterar på en punkt - nämligen att utbildaren blir utbildare i arbetet. Den som vill leda en alfabetiseringskurs ska omedelbart kastas ut i arbetet, även om han begår fel. Han ska vara tillsammans med en erfaren utildare och eleverna ska underrättas om läget. Sedan måste man varje vecka gruppvis ta upp de misstag som begås. De teoretiska frågorna ska redas ut successivt. Pedagogens utbildning måste provocera fram denna dialektiska enhet mellan teori och praktik.

Praktik och teori är inte samordnade men inte heller skilda. De formar en enhet på ett motsägelsefullt vis. Och detta uppnås genom dialogen. Att föra dialog är dialektik. Men inte enbart dialektik. Jag hoppas att jag gör mig förstådd.

Moacir Gadotti: Ja, det här är viktigt. Ty det finns också en naiv föreställning om dialogen som inte är Paulo Freires. I min egen universitetsundervisning använder jag mig av termen "dialogiskt-dialektiskt tänkande" för att karaktärisera denna icke - naiva dialog. I den humanistiska - d v s traditionella eller borgerliga - uppfattningen av utbildning framhävs egentligen bara dialogens enande betydelse för aktörerna. Den traditionella utbildningsfilosofin tar inte upp de spänningar och motsägelser som Paulo Freire nyss nämnde.

Den

vill

helst glömma den styrande roll som utbildaren har. Styrningen är ett begrepp som jag och Paulo är helt överens om. Läraren är en oersättlig arbetsledare. En pedagogisk handling är också politisk, och därför kan man också tala i politisk-filosofiska termer som hegemoni och styrning.

Då och då under kursernas gång händer det att styrningen blir alltför påträngande. Det försöker vi genast rätta till och vi har också tagit upp sådana frågor på seminariet. Vår övertygelse innebär inte att vi vill göra istället för eleverna. Vi vill göra med honom. I ett större perspektiv handlar det om de intellektuellas roll i samhället samt relationen mellan de intellektuella och folket.